

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συστηματική προσέγγιση του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου και η ανάδειξη της κομβικής λειτουργίας του στο πλαίσιο μιας δικαιοκρατούμενης έννομης τάξης συνιστά την κύρια στόχευση της προκείμενης συγγραφικής προσπάθειας. Το αυξημένο – λόγω του νέου κώδικα ποινικής δικονομίας - επιστημονικό ενδιαφέρον για τον κλάδο του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου επιτάσσει σήμερα, περισσότερο από ποτέ, την ενασχόληση με τα θεμέλια του δικονομικού φαινομένου και την εξέλιξη των αρχών και θεσμών του στο σύγχρονο νομικό περιβάλλον. Η εφαρμογή των νέων θεσμών του δικονομικού δικαίου προϋποθέτει την ανάλυση και κατανόησή τους, ώστε να εμπεδωθεί η αλλαγή παραδείγματος που προωθείται με αυτούς. Αντίστοιχη κατανόηση αξιώνουν οι κομβικές επεμβάσεις στην προδικασία και στην αποδεικτική διαδικασία, όπου οι ενίσχυση των εξουσιών του εισαγγελέα και των δικαιωμάτων των διαδίκων διαμορφώνουν ένα νέο δικονομικό τοπίο και μια νέα φυσιογνωμία δίκης. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι ποικίλλες προσαρμογές των δικονομικών διατάξεων των λοιπών σταδίων της ποινικής δίκης με γνώμονα τις οδηγίες και κατευθύνσεις της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας.

Τη σημασία του ποινικού δικονομικού δικαίου συνεχίζει να αναδεικνύει, πάντως, η παλιότερη διαπίστωση του γερμανού δικονομολόγου *Eberhardt Schmidt* (ZStW 1953, 161) ότι «από τον τρόπο λειτουργίας της εν ευρεία εννοία ποινικής δίκης εξαρτάται προπάντων, εάν στην Πολιτεία έχουμε κράτος δικαίου ή αδίκου». Αυτόν τον ειδικό ρόλο της ποινικής δίκης καλείται να προασπίσει κάθε ασχολούμενος με το ποινικό δίκαιο, ώστε η δίκαιη δίκη να μην αποτελεί αφηρημένο πρόταγμα, αλλά στόχευση που διδάσκεται, εφαρμόζεται και εμπεδώνεται ως δικαιοκή κατάκτηση.

Τέλος, και από τη θέση αυτή οφείλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη συμπαράστασή της, καθώς και τον εκδότη Πάνο Σάκκουλα για την καλαισθησία της έκδοσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΝΝΟΙΑ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

N. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδ. 2012· *Θ. Δαλακούρα*, Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993· *του ιδίου*, Επανάληψη της διαδικασίας 2007· *του ιδίου*, Περί του σκοπού της ποινικής δίκης, Πλογ 2007, 1195 επ· *του ιδίου*, Οι ιδεολογικοπολιτικές συνιστώσες της ποινικής δίκης, ΠοινΧρ 2018, 737 επ· *B. Ζησιάδη*, Η ψυχολογική θεώρηση της ποινικής δίκης, 2006· *M. Καϊάφα – Γκμπάντι*, Το ποινικό δίκαιο μεταξύ προστασίας των εννόμων αγαθών και ελευθερίας των πολιτών, 2005· *A. Καρρά*, Η αρχή της δικαστικής ακροάσεως στην Ποινική Δίκη, Ποινικά τχ. 29, 1989· *του ιδίου*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 5η έκδ. 2017· *K. Κωνσταντινίδη*, Ποινικό Δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, 1987· *A. Κωστάρα*, Ποιος είναι τελικά ο σκοπός της ποινικής δίκης;, σε: Μνήμη Δασκαλόπουλου, Σταμάτη, Μπάκα, τ. II, 1996, 603 επ· *του ιδίου*, Η αναζήτηση της αλήθειας στην ποινική δίκη, 1989· *N. Λίβου*, Οι πνευματικές βάσεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας (παρελθόν – παρόν – μέλλον), ΠοινΧρ 2005, 300 επ· *I. Μανωλεδάκη*, Σχετικά με τη φύση της ποινικής δίκης, Αρμενόπουλος 1977, 710 επ· *του ιδίου*, Ασφάλεια και Ελευθερία, 2002· *X. Μπάκα*, Η προδικασία της ποινικής δίκης, Ποινικά τχ. 50, 1995· *U. Neumann*, Αλήθεια και Δικαιοσύνη στην ποινική διαδικασία, Ποινικά τχ. 56, 1998· *A. Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία, 7η έκδοση 2017· *Börner*, Legitimation durch Strafverfahren, 2014· *Dölling*, Über das Ziel des Strafverfahrens, FS Beulke, 2015, 679· *R. Hauser/E. Schweri/K. Hartmann*, Schweizerisches Strafprozessrecht, 6^η έκδ. 2005· *W. Joecks*, StPO – Studienkommentar, München 2006· *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung (KK)*, 6^η έκδ. 2008· *Löwe-Rosenberg*, Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz, Großkommentar, 26^η έκδ. 2006· *N. Luhmann*, Legitimation durch Verfahren, 4^η έκδ. 1997· *Meyer-Goßner/Schmitt*, Strafprozessordnung, 61^η έκδ. 2018· *Ostendorf*, Der Wandel vom klassischen zum ökonomischen Strafprozess, ZIS 2013, 172· *Reimer*, Verfahrenstheorie, 2016· *C. Roxin/B. Schönemann*, Strafverfahrensrecht, 29^η έκδ. 2017· *Eb. Schmidt*, Von Sinn und Notwendigkeit wissenschaftlicher Behandlung des

Strafprozessrechts, ZStW 65 (1953), 161· E. Schlüchter, Wert der Form im Strafprozess, Rudolphi-FS, 1995, 205 επ· F.C. Schroeder, Strafprozessrecht, 4^η έκδ. 2007

I. Ορισμός, αποστολή και ιδιαιτερότητα του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου

1. Ορισμός και επιμέρους στοιχεία του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου

- 1** Το Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο ορίζεται ως το σύνολο των κανόνων δικαίου που καθορίζουν τα όργανα και τη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, προς αποκατάσταση της δικαιοσύνης ειρήνης¹. Από την πρώτη κιόλας ανάγνωση του εν λόγω ορισμού διαφαίνεται ότι τα επιμέρους στοιχεία συνθέτουν ένα δικαιοδικό διατεταγμένο υποσύστημα στο πλαίσιο του όλου δικαιοδικού συστήματος, αφού τόσο «τα όργανα», όσο και «η διαδικασία απονομής δικαίου» εκφράζονται και υλοποιούνται με τη μορφή θεσμών και κανόνων που υπακούουν σε έναν ορισμένο «σκοπό».

A. Τα όργανα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

- 2** Με τον καθορισμό των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης καθίσταται φανερό ότι στο πεδίο των εγκλημάτων και των ποινών δεν απομένει χώρος για αυτοδικία², διότι η εν γένει ποινική λειτουργία μονοπωλείται από την πολιτεία. Εύλογα άλλωστε, αφού ο κολασμός των εγκλημάτων σε μια φιλελεύθερη κοινωνία δεν θα μπορούσε να εναποτεθεί σε κανέναν άλλο φορέα εξουσίας, παρά μόνον στην θεσμικά ελεγχόμενη κρατική εξουσία³. Και μάλιστα όχι σε οποιονδήποτε φορέα της κρατικής εξουσίας, αλλά αποκλειστικά σε ορισμένα κρατικά όργανα, δηλαδή τα όργανα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, τα οποία –όντας εξοπλισμένα με ιδιαίτερες εγγυήσεις αμεροληψίας, αντικειμενικότητας και τεχνογνωσί-

1. Βλ. παρεμφερώς Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 4η έκδ. 2012, σελ. 1 (εφεξής: Θεμελιώδεις έννοιες)· Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 5η έκδ. 2017, σελ. 3 (εφεξής: ΠΔΔ)· Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, 7η έκδ. 2017, σελ. 3· Α. Κωνσταντινίδη, ΠΔΔ, 3η έκδ. 2017, σελ. 1 (εφεξής: ΠΔΔ)· σύγκρ. Joecks, StPO - Studienkommentar, München 2006, Einl. Rn. 2· Roxin/Schünemann, Strafverfahrensrecht, 29η έκδ. 2017, σελ. 2. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο αυστριακός νομοθέτης προβαίνει στην § 1 του ÖstStPO σε αυθεντικό ορισμό της Ποινικής Δικονομίας, βλ. Bachner-Foregger, StPO, 19η έκδ. 2009.

2. Διεξοδικότερα Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 7 υποσημ. 12 με την εύστοχη παρατήρηση ότι «η αυτοδικία είναι εννοιολογικά αδιανότητη σε σχέση με την επιβολή ποινής», καθόσον «όποιος αντιδρά αυτοδύναμα στο έγκλημα δεν τιμωρεί, αλλά εκδικείται».

3. Σύγκρ. προς αυτήν την κατεύθυνση D. Peters, Richter im Dienst der Macht, 1973· Mikinovic/Stangl, Strafprozess und Herrschaft, 1978.

ας- καλούνται να φέρουν σε πέρας αυτήν την τόσο σοβαρή και ευαίσθητη αποστολή τους⁴.

B. Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

Εξίσου φανερό καθίσταται, περαιτέρω, με τον καθορισμό της διαδικασίας απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ότι τα ανωτέρω κρατικά όργανα δεν λειτουργούν κατά την εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων αυθαίρετα και κατά το δοκούν, αλλά αποφαίνονται πάντοτε στο πλαίσιο μιας δίκης, που εμφανίζει οργανωμένη και συστηματοποιημένη μορφή. Δίωξη και ανάκριση των καταγγελλόμενων εγκλημάτων, παραπομπή ή μη στο ακροατήριο, κατάγνωση της ενοχής ή αθώτητας των κατηγορουμένων και αντιστοίχως επιβολή ή μη των ποινών ή μέτρων ασφαλείας που προβλέπονται στον Ποινικό Κώδικα ή στους Ειδικούς Ποινικούς Νόμους, καθώς και η εκτέλεση των σχετικών αποφάσεων, τελούν σε τέτοια δομική αλληλουχία μεταξύ τους, ώστε η συνολική ποινική δίκη να εγγράφεται ως μια λειτουργική και ορθολογική διαδικασία⁵. Ως ένας μηχανισμός, δηλαδή, που με βάση την προκαθορισμένη αλληλεξάρτηση των δικονομικών πράξεων εξασφαλίζει την προβλεψιμότητα της διαδικασίας και με βάση τις θεμελιώδεις δικαιοτικές εγγυήσεις την ελεγκσιμότητα της απόφασης. Απονομή ποινικής δικαιοσύνης, χωρίς συστηματικά προκαθορισμένα και έλλογα δεσμευμένα διαδικασία, δεν είναι δικαιοκρατικά νοητή. Εύστοχα επισημαίνεται, συνεπώς, ότι μόνη η πλήρωση του σχήματος «κατηγορούμενος – δικάζων δικαστής» δεν αρκεί για να υπάρχει μια αληθινή ποινική δίκη, η οποία υφίσταται όταν το ανωτέρω σχήμα συμπληρώνεται με το στοιχείο της δικανικής μορφής της διαδικασίας⁶. Επιβολή ποινής από δικαστή,

4. Σύγκρ. και *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 7, ο οποίος - προς κατάδειξη της τρομερής εξουσίας που παρέχει η εναπόθεση της ποινικής λειτουργίας στους φορείς ενός πανίσχυρου κράτους - παραθέτει την ιστορικά επιβεβαιούμενη ρήση του *Eb. Schmidt* (Lehrkommentar zur StPO und zum GVG, Bd. I, 2η έκδ. 1964, σελ. 35) ότι «αν εξαιρέσουμε τις πολεμικές συγκρούσεις, τίποτε άλλο δεν προξένησε τόσες συμφορές, βάσανα και δάκρυα στην ανθρωπότητα, όσο η κρατική δύναμη που εκδηλώνεται με τη μορφή της ποινικής λειτουργίας».

5. Έτσι και *Καρράς*, ΠΔΔ, σελ. 3· βλ. επίσης *N. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 7 και 24 επ.· *Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία, σελ. 10· *Roxin/Schünemann*, Strafverfahrensrecht, σελ. 2· *Meyer-Goßner/Schmitt*, Strafprozessordnung, 61η έκδ. 2018, Einl. Rn. 2.

6. *N. Ανδρουλάκης*, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 24, που θεωρεί ορθά, συνεπώς, ότι δεν δικαιούνται τον χαρακτηρισμό της δίκης ούτε όσα συνέβαιναν μπροστά στον ανατολίτη «καδή», ούτε οι καταδίκες από «δικαστήρια» απολυταρχικών χωρών, ούτε βεβαίως οι δικαστικές παρωδίες των λεγόμενων «λαϊκών δικαστηρίων»· βλ. και *Τσουκαλά*, Ερμηνεία Ποινικής Δικονομίας, τ. Α', 1943, σελ. 26 υποσημ. 2, που υποστηρίζει μάλιστα ότι ως προς την άποψη της θεραπείας του δικαίου έχουν μείζονα σπουδαιότητα οι διατάξεις του ποινικού δικονομικού δικαίου, διότι «ενώ σφάλματα και ατέλειαι του ποινικού νόμου

χωρίς την τήρηση των όρων και εγγυήσεων μιας διαδικασίας με δικανική μορφή, δεν είναι στο σύγχρονο δίκαιο ανεκτή. Αυτό είναι, άλλωστε, το ουσιαστικό περιεχόμενο της θεμελιώδους αρχής «κανένα έγκλημα καμιά ποινή χωρίς δίκη» («nullum crimen nulla poena sine processu»), η οποία συνιστά ιστορικά το σημαντικότερο ίσως φιλελεύθερο βήμα για μια πρώτη οριοθέτηση της κρατικής δύναμης που εκδηλώνεται με τη μορφή της ποινικής λειτουργίας⁷.

Γ. Η αποκατάσταση της δικαιοσύνης

- 4 Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης από ειδικά πολιτειακά όργανα με εκ των προτέρων ορισμένη διαδικασία οφείλει να υλοποιεί έναν συστηματικό σκοπό. Όπως στο ουσιαστικό ποινικό δίκαιο η προστασία των εννόμων αγαθών κατατείνει στην ομαλή κοινωνική διαβίωση, έτσι και στο ποινικό δικονομικό δίκαιο η δικαιοκή ειρήνευση στο πλαίσιο της κοινωνίας που διαταράχθηκε από το (τελεσθέν ή μη) έγκλημα διατρέχει ως στόχευση το σύνολο των ενεργειών στο πλαίσιο του εφαρμοσμένου ποινικού συστήματος. Δικαιοκή ειρήνευση επέρχεται, μόνον εφόσον αποκατασταθεί η διατάραξη της κοινωνίας από την εγκληματική προσβολή. Δηλαδή, μόνον εφόσον διασαφηνισθούν μέσω της ποινικής διαδικασίας οι αμφιβολίες ως προς την προσβολή ή μη του κανόνα δικαίου, αλλά και ως προς τον δράστη της. Στο βαθμό, συνεπώς, που η αποκατάσταση της δικαιοσύνης διαμορφώνει την εξέλιξη της ποινικής δίκης και με τη βοήθεια του δεδικασμένου εξασφαλίζει την ισχύ του αποτελέσματός της (δηλ. της τελειωτικής απόφασης), είναι εύλογη η ένταξή της στα επιμέρους στοιχεία του ορισμού του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου⁸.

2. Αποστολή του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου

- 5 «Προέχον» στο πλαίσιο του ισχύοντος ΚΠΔ, όπως άλλωστε και του προηγούμενου είναι δυνατόν ν' αμβλυνθώσι δι' ηγγυημένου διαδικαστικού συστήματος και καλής οργάνωσης της δικαστικής αρχής», ουδέποτε συμβαίνει το αντίθετο, αφού «και ο άριστος των ποινικών νόμων, κακώς εφαρμοζόμενος, κατ' ουδέν συμβάλλει εις την απονομήν της δικαιοσύνης».

7. Εύγλωττα διασαφηνίζεται ότι αυτή η αρχή μάλλον, και λιγότερο η αρχή “nullum crimen nulla poena sine lege”, εισήχθη το 1215 με την Magna Carta Liberatum του Άγγλου Βασιλέα Ιωάννη του Ακτήμονα, βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 7 υποσημ. 15 με παραπομπή και στον J.S. Holt, Magna Carta, 1969, σελ. 229.

8. Σύγκρ. και Roxin/Schünemann, Strafverfahrensrecht, σελ. 2, κατά την άποψη των οποίων υπό την έννοια «μιάς δικαιοκή διατεταγμένης διαδικασίας» οφείλει να κατανοήσει κανείς τρία τινά: την μέσω των δικονομικών διατάξεων επικράτηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, την διά του καθορισμού των ορίων επέμβασης στα ατομικά δικαιώματα προστασία της ελευθερίας των ατόμων και την μέσω τελειωτικής απόφασης αποκατάσταση της διαταραχθείσας δικαιοσύνης ειρήνης.

μενου, «είναι να ερευνηθή κατά πόσον ... διασφαλίζει κατά τον προσφορώτερον, ταχύτερον και μάλλον πρακτικόν τρόπον τας βασικάς αρχάς της φιλελευθέρως και δημοκρατικής διεξαγωγής της ποινικής ανακρίσεως και της ποινικής δίκης και κατά πόσον συνθέτει τας δύο μεγάλας ηθικά και κοινωνικά ανάγκας της πλήρους κατοχυρώσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου αφ' ενός και της αποτελεσματικής προστασίας της Πολιτείας και της εννόμου τάξεως από των εγκληματικών προσβολών αφ' ετέρου»⁹.

Από τη διατύπωση αυτή προκύπτει η αποστολή του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου που καταμερίζεται στην προώθηση *δύο μεγάλων αναγκών*: **6**

(i) Από τη μια μεριά, *της ανάγκης αποτελεσματικής προστασίας της κοινωνίας από εγκληματικές προσβολές*. Το Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο εμφανίζεται σε αυτήν την κατεύθυνσή του ως σύνολο κανόνων για τη δυναμική υπεράσπιση της κοινωνίας από το έγκλημα, δηλαδή για την καταστολή του εγκλήματος μέσω μιας δικαιοκρατούμενης διαδικασίας με δικανική μορφή¹⁰. Η ως άνω ανάγκη καλύπτεται με την ανακάλυψη των πραγματικών δραστών των αληθινά τελεσθέντων εγκλημάτων και την επιβολή σε αυτούς των νόμιμων κυρώσεων. Σε αυτή την ανάγκη θητεύει μια από τις κυρίαρχες αξονικές αρχές της ποινικής διαδικασίας και συγκεκριμένα η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, για χάρη της οποίας «νομιοποιούνται» οι αναγκαίες επεμβάσεις στα έννομα αγαθά και δικαιώματα των κοινωνιών και «προωθείται» ο δημόσιος χαρακτήρας της ποινικής διαδικασίας. Δεν είναι τυχαίο, συνεπώς, ούτε ότι μια πλειάδα ανακριτικών μέτρων λαμβάνονται «για να βεβαιωθεί η τέλεση εγκλήματος», ούτε ότι από την αρχή αυτή απορρέουν μεταξύ άλλων οι επιμέρους αρχές της αυτεπάγγελτης διεξαγωγής της δίκης, της αυτεπάγγελτης δίωξης των εγκλημάτων, της αυτεπάγγελτης συγκέντρωσης του αποδεικτικού υλικού, της μυστικότητας, αλλά και της ολόπλευρης διερεύνησης της υπόθεσης.

(ii) Από την άλλη μεριά, *της ανάγκης αποτελεσματικής προστασίας του ατόμου από άδικες διώξεις και προσβολές των δικαιωμάτων του*. Καθώς δεν αποκλείεται η πιθανότητα άδικης απόδοσης της κατηγορίας σε κάποιον αθώο πολίτη και πολύ περισσότερο άδικης καταδίκης του, η ανάγκη προστασίας του ατόμου κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και η χορήγηση σε αυτό της ευχέρειας αποσεισης της κατηγορίας εξυψώνεται σε εξίσου σημαντική αποστολή κάθε δικαιοκρατούμενου δικονομικού μηχανισμού¹¹. Η δεύτερη αυτή αποστολή δικαιολογεί,

9. Έκθεση Γενικής Εισηγήσεως της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, σε: Ζαχαρόπουλου, Ελληνική Ποινική Δικονομία, 1950, σελ. 23· τη διατύπωση αυτή επαναλαμβάνει η Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ, βλ. ΑιτΕκθΣχΚΠΔ 2019, Ι.

10. Βλ. και Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 24· Καρρά, ΠΔΔ, σελ. 3· Hauser/Schweri/Hartmann, Schweizerisches Strafprozessrecht, 6η έκδ. 2005, σελ. 3· Meyer-Goßner/Schmitt, Strafprozessordnung, Einl. Rn. 5.

11. Ομοίως Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 27· Καρράς, ΠΔΔ, σελ. 8· βλ.

άλλωστε, τον χαρακτηρισμό του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ως «Κώδικα των τιμίων ανθρώπων»¹². Ουσιαστική συνεισφορά στην προώθηση αυτής της ανάγκης έχουν εξάλλου δύο από τις σημαντικότερες δομικές αρχές της ποινικής δίκης και συγκεκριμένα η αρχή της αξίας του ανθρώπου και η αρχή της αναλογικότητας. Εύλογα άλλωστε, αφού αμφότερες οι αρχές συνιστούν –όπως θα διαφανεί παρακάτω– όρια που καθορίζουν την έκταση των επεμβάσεων στα ατομικά δικαιώματα. Όρια, που επιβεβαιώνουν δικαιοκρατικά ότι «η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στην ποινική δίκη δεν πρέπει να γίνεται με οποιοδήποτε τίμημα»¹³.

- 7 Η επιτυχής σύνθεση των δύο αυτών συγκρουόμενων αναγκών καταγράφεται ως ζητούμενο κάθε σύγχρονου νομοθέτη¹⁴, που οφείλει να επιβεβαιώνει τόσο την αξία της ελευθερίας, όσο και την αξία της ασφάλειας του δικαίου ή, κατ' άλλη διατύπωση, που οφείλει να προστατεύσει τόσο τα συμφέροντα του κράτους και της κοινωνίας για καταστολή του εγκλήματος όσο και το συμφέρον του ατόμου έναντι προσβολών της ελευθερίας του. Πάντως, το καταρχήν προβάδισμα σε αυτήν τη στάθμιση ανήκει στην προστασία του ατόμου. Τούτο γιατί, σε αντίθεση με τον αφηρημένο και δυσχερώς εξουδετερώσιμο κίνδυνο από το έγκλημα, ο οποίος διαχέεται στο σύνολο της κοινωνίας, ο κίνδυνος καταδίκης ενός αθώου και αδύναμου έναντι του κρατικού μηχανισμού πολίτη είναι συγκεκριμένος και πιο ευχερώς αντιμετωπίσιμος με βάση τις δικονομικές εγγυήσεις¹⁵. Ταυτόχρονα, ο κίνδυνος κα-

στην ίδια κατεύθυνση ήδη *Κωστή, Εγχειρίδιον της Ποινικής Δικονομίας*, 4η έκδ. 1937 (υπό Α. Μπουρόπουλου), σελ. 13, όπου – αφού γίνεται μνεία «στα του ιδιώτου κατηγορουμένου συμφέροντα αφ' ενός και τα γενικά της πολιτείας αφ' ετέρου» – επισημαίνεται ειδικά ότι «χάριν των συμφερόντων τούτων της πολιτείας, δέον ο πολίτης να μη αποστερήται των προσηκόντων αυτώ δικαιωμάτων, αφιέμενος απροστάτευτος εναντίον πάσης οιασδήποτε αυτοβούλου ή αυθαιρέτου ενεργείας των δικαστών, δι' ό απαραίτητος η ανάγκη να ώσι λεππολόγως και αυστηρώς διαγεγραμμένοι οι τύποι της ενεργείας αυτών και ίση να παρέχεται τω ιδιώτη ευχέρεια προς χρήσιν απάντων των της υπερασπίσεως μέσων»· σύγκρ. επίσης *Hauser/Schweri/Hartmann, Schweizerisches Strafprozessrecht*, σελ. 3· *Roxin/Schünemann, Strafverfahrensrecht*, σελ. 3 επ.

12. “Code des honnêtes gens” ή “Salvanguardia dei galantuomi” ή επίσης - στην ίδια κατεύθυνση - “Magna Carta του ατόμου”, βλ. για τους όρους αυτούς *N. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες*, σελ. 27 υποσημ. 86· σύγκρ. και *Τσουκαλά, Τα ορκωτά δικαστήρια*, τ. Ι, 1929, σελ. 3.

13. Σύγκρ. την περίφημη απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, BGHSt. 14, 358.

14. Για «θεμελιώδες πρόβλημα – δίλημμα» κάνει λόγο ο *Καρράς* (ΠΔΔ, σελ. 7)· σύγκρ. και *N. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες*, σελ. 27· *Hauser/Schweri/Hartmann, Schweizerisches Strafprozessrecht*, σελ. 3· *Roxin/Schünemann, Strafverfahrensrecht*, σελ. 4.

15. Έτσι εύγλωττα *N. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες*, σελ. 27 επ., που - με αφετηρία την κατωτέρω εύστοχη ρήση του *Beling* (*Deutsches Reichsstrafprorht*, 1928, σελ. 28) «το αν θα τελέσουμε ή όχι μια αξιόποινη πράξη εξαρτάται από εμάς· όμως το αν θα

ταδίκης ενός αθώου βαρύνει περισσότερο «στα μάτια» του κοινωνικού συνόλου, που προτιμά ανεπιφύλακτα για λόγους κοινωνικής συνοχής και πολιτισμού τη μη τιμώρηση ενός ενόχου από την καταδίκη ενός αθώου¹⁶. Γι' αυτό και ως αδικία, η δικαστική πλάνη που έχει θύματα αθώους πολίτες είναι πολύ βαρύτερη από την πλάνη μη τιμώρησης ενός ενόχου, αφού συνδέεται με την εμπιστοσύνη των κοινών στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Με άλλα λόγια, η μη τιμώρηση ενός ενόχου λόγω αποδεικτικών δυσχερειών της υπόθεσης ή λόγω απαγόρευσης αξιοποίησης παράνομων αποδείξεων ή λόγω έλλειψης δικονομικών προϋποθέσεων είναι συμβατή με το δικονομικό σύστημα και πλήττει πολύ λιγότερο την αξιοπιστία του, σε σύγκριση με την άδικη τιμώρηση ενός αθώου, η οποία θέτει εν αμφιβόλω την ίδια τη λειτουργία του συστήματος και των εγγυήσεών του.

Το αρχικό αυτό προβάδισμα δεν σημαίνει, βέβαια, σε καμιά περίπτωση ότι ο δικονομικός νομοθέτης θυσιάζει ή με άλλες λέξεις αποδυναμώνει ουσιαδώς το συμφέρον προστασίας της κοινωνίας, ανάγοντας έτσι σε σκοπό της ποινικής δίκης τη διασφάλιση του ατόμου έναντι της πολιτείας. Δοθέντος ότι ο νομοθέτης οφείλει πάντοτε να επιδιώκει σε γενικό επίπεδο την εναρμόνιση των συγκρουόμενων αξιών, χωρίς να ακυρώνει καμιά από αυτές, είναι φανερό ότι το προβάδισμα του ατομικού συμφέροντος δεν συρρικνώνει την ποινική λειτουργία της πολιτείας, αλλά λειτουργεί απλώς ως κανόνας προτεραιότητας κατά την αντιμετώπιση του ποινικού φαινομένου. Ως κανόνας δηλαδή, ο οποίος επηρεάζει, όχι τόσο το αποτέλεσμα, όσο κυρίως τη μορφή της ποινικής δίκης, προσδίδοντας σε αυτήν δικανικό σχήμα και αναδεικνύοντας επαρκώς τη σπουδαιότητα σημασία των δικονομικών τύπων ως φραγμών της αυθαιρεσίας των κρατικών οργάνων και συνάμα ως εγγυήσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου. 8

3. Η διάκριση του ΠΔΔ από τα λοιπά δικονομικά δίκαια

Σε αντίθεση με τα άλλα δικονομικά δίκαια (αστικό, διοικητικό), το Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο δεν επιλύει τις νομικές διαφορές μεταξύ των ιδιωτών ή μεταξύ των ιδιωτών και της διοίκησης που εμφανίζονται υπό τον τύπο αμφισβητήσεων του δικαίου, αλλά καλείται να διαλευκάνει με δικανικό τρόπο και να αντιμετωπίσει τις προσβολές του δικαίου και την επιβολή ή μη των προβλεπόμενων ποινικών κυρώ-

βρεθούμε στο εδώλιο του κατηγορουμένου δεν εξαρτάται από εμάς» - επισημαίνει τον κίνδυνο εμπλοκής οποιουδήποτε πολίτη στα δίχτυα της ποινικής δικαιοσύνης εξαιτίας παραγόντων, όπως η σύγχυση της ταυτότητας του δράστη, η ψευδής καταμήνυση, η πολιτική σκοπιμότητα, αλλά και η πλάνη των διωκτικών οργάνων.

16. Η αξίωση αυτή βρίσκει την ιστορική επιβεβαίωσή της στην κλασική ρήση του Ουλπιανού «κάλλιον γάρ εστίν, ανεκδίκητον μένειν τον αμαρτήσαντα, ήπερ τον αναίτιον καταδικάζεσθαι»· βλ. και *Καρρά*, ΠΔΔ, σελ. 9 υποσημ. 24· σύγκρ. και *Ν. Ανδρουλάκη*, *Θεμελιώδεις έννοιες*, σελ. 27 επ.

σεων. Εύστοχα επισημαίνεται, εν προκειμένω, ότι «ενώ με την επίλυση των διαφορών πραγματώνονται ευθέως οι πρωτεύοντες κανόνες δικαίου», με την επιβολή ποινικών κυρώσεων πραγματώνονται «οι λεγόμενοι δευτερεύοντες ή κυρωτικοί κανόνες του ουσιαστικού δικαίου»¹⁷. Και τούτο είναι εύλογο, αφού η πραγμάτωση των πρωτευόντων κανόνων συμπεριφοράς («ου φονεύσεις», «ου κλέψεις» κ.λ.π.) καθίσταται δυνατή μόνον με τη μη προσβολή των κανόνων αυτών.

10 Όπως και στα λοιπά δικονομικά δίκαια, έτσι και στο πλαίσιο του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου, η πραγμάτωση των καθ' έκαστον κανόνων δικαίου οφείλει να λαμβάνει χώρα μέσα από μια προβλέψιμη και ελέγξιμη διαδικασία, η οποία μετουσιώνει τη δικαιοδοτική λειτουργία της Πολιτείας σε μια συνταγματικά εναρμονισμένη, δημοκρατικά δομημένη και ορθολογικά εκφραζόμενη λειτουργία. Ενώ, όμως, στα λοιπά δικονομικά δίκαια οι νομικές διαφορές μεταξύ των ιδιωτών (αστικό) ή μεταξύ των ιδιωτών και της διοίκησης (διοικητικό) επιλύονται – λόγω ακριβώς της φύσης των διαφορών – με ποικίλλους τρόπους (λ.χ. εξωδίκως, δικαστικά με ματαίωση της υπόθεσης ή με παραίτηση από το δικόγραφο ή το αγώγιμο δικαίωμα, με απόφαση που κηρύσσει άκυρη τη δικαιοπραξία, με απόφαση που επικυρώνει δικαστικό ή εξωδικαστικό συμβιβασμό), στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης η έτσι νοούμενη δικαιοδοτική λειτουργία της Πολιτείας εκφράζεται αυτεπάγγελα και αποκλειστικά με την έκδοση μιας δικαστικής απόφασης που είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη λόγω απαραδέκτου, είτε κηρύσσει ένοχο τον κατηγορούμενο και επιβάλλει σε αυτόν τις ανάλογες θετικές νομικές κυρώσεις (ποινές), είτε τον απαλλάσσει στην ουσία ή λόγω ανάκλησης της έγκλησης ή αμνηστείας ή παραγραφής ή θανάτου¹⁸.

11 Τέλος, παρά τον κοινό χαρακτήρα όλων των δικονομικών δικαίων ως διαδικαστικών δικαίων και τις απορρέουσες από αυτόν ομοιότητες, το Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα –και ιδίως από το Αστικό Δικονομικό Δίκαιο– σε σχέση με το προστατευόμενο συμφέρον και τις αρχές που το διέπουν. Ειδικότερα:

(i) Στη θέση του ιδιωτικού συμφέροντος, που κυριαρχεί στην αστική δίκη, και της προώθησής του που αφήνεται στην αυτοβουλία των διαδίκων και διέπεται από την αρχή της ελεύθερης διάθεσης του αντικειμένου της δίκης (*Dispositionsmaxime*), αντιπαρατάσσεται στην ποινική δίκη το δημόσιο συμ-

17. Έτσι Ν. Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες*, σελ. 5, με περαιτέρω παραπομπή στο θεμελιώδες έργο του *Binding, Die Normen und ihre Übertretung*, τ. Ι, 3η έκδ. 1916. Κατά τον τελευταίο, «στις απευθυνόμενες στα όργανα καταδίωξης του εγκλήματος ποινικές διατάξεις εμπεριέχονται ταυτόχρονα κανόνες απευθυνόμενοι στο άτομο. Κάθε ποινική διάταξη περιέχει, μετά ταύτα, έναν πρωτεύοντα κανόνα (μια απευθυνόμενη στο άτομο απαγόρευση) και έναν δευτερεύοντα κανόνα (μια απευθυνόμενη στα όργανα καταδίωξης απαγόρευση)», βλ. και *Schroeder, Strafprozessrecht*, 4η έκδ. 2007, σελ. 4.

18. Βλ. άρθρο 368· σύγκρ. και άρθρο 310 παρ. 1.

φέρον για ποινική καταστολή και εξασφάλιση των δικαιωμάτων του ατόμου, η προώθηση του οποίου (συμφέροντος) διέπεται από την αρχή της αυτεπάγγελτης διεξαγωγής της δίκης (*Offizialmaxime*) και την αρχή της περιορισμένης διάθεσης του αντικειμένου της¹⁹.

(ii) Η αναζήτηση της αλήθειας στο πλαίσιο της αστικής δίκης επηρεάζεται και συγκαθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη θέληση των διαδίκων (*judex secundum allegata et probata a partibus iudicare dedet*), σε αντίθεση προς την ποινική δίκη που κυριαρχείται από την αυτεπάγγελη συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού και την ανεξάρτητη από τη θέληση των διαδίκων διεξαγωγή των αποδείξεων και της δίκης (αρχή της δημόσιας επιμέλειας)²⁰.

4. Η στενή σχέση του ΠΔΔ με το Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο

Ουσιαστικό και Δικονομικό Ποινικό Δίκαιο συνιστούν στο πλαίσιο του ισχύοντος δικαίου δύο αυτοτελή γνωστικά αντικείμενα, που τελούν σε τόσο εμφανή σχέση αλληλεξάρτησης²¹, ώστε να θεωρούνται ως ενιαίο «όλον». Καθορίζοντας το Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο τις πράξεις ή παραλείψεις που χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα, καθώς και τις ποινές που πρέπει να επιβληθούν στους δράστες τους, επαφίεται στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο που προβλέπει τα όργανα και τη διαδικασία, για να διαγνωσθεί αν η υπό κρίση ανθρώπινη συμπεριφορά αποτελεί ή όχι έγκλημα, αν υφίστανται ενδείξεις τέλεσής του και αν ο φερόμενος ως δράστης είναι τω όντι ένοχος. Καθώς, λοιπόν, σε κάθε σύγχρονο κράτος δικαίου το Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο πραγματώνεται μόνον μέσω του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου, η λειτουργική σχέση τους είναι εύλογα στενή και αποτυπώνεται στην αρχή «κανένα έγκλημα, καμιά ποινή άνευ δίκης». Δεν είναι τυχαίο, συνεπώς, που παλαιότερα γινόταν λόγος συχνά για «ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο» αφενός και «τυπικό

19. Λ.χ. στις περιπτώσεις μη υποβολής έγκλησης στα κατ' έγκληση διωκόμενα εγκλήματα ή παραίτησης από αυτή, αλλά και στις περιπτώσεις μη άσκησης ενδίκου μέσου ή παραίτησης από αυτό.

20. Βλ. αντί άλλων *Karrá*, ΠΔΔ, σελ. 21 επ.· *Roxin/Schünemann*, *Strafverfahrensrecht*, σελ. 87 επ.· *Kraus*, *Das Prinzip der materiellen Wahrheit im Strafprozess*, Schaffstein-FS. 1975, σελ. 411 επ.· σύγκρ. γενικότερα και *Κωστήρα*, *Η αναζήτηση της αλήθειας στην ποινική δίκη*, τχ. Α', 1989· *Stamp*, *Die Wahrheit im Strafverfahren*, 1998.

21. Για «δυσδιάκριτο μεταξύ ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου» κάνει λόγο ο *N. Ανδρουλάκης* (Θεμελιώδεις έννοιες, σελ. 8 επ.), υπομνήσκοντας περαιτέρω την περίφημη ρήση του Γερμανού νομικού *Mommsen*, ότι δηλαδή «ποινικό δίκαιο, χωρίς ποινική δίκη, είναι μια λαβή μαχαιριού χωρίς λεπίδα και ποινική δίκη, χωρίς ποινικό δίκαιο, είναι μια λεπίδα χωρίς λαβή»· βλ. και *Karrá*, ΠΔΔ, σελ. 10· *Παπαδαμάκη*, *Ποινική Δικονομία*, σελ. 4 επ.· σύγκρ. και *Roxin/Schünemann*, *Strafverfahrensrecht*, σελ. 5 επ.· *Kindhäuser*, *Strafprozessrecht*, σελ. 31 επ.· *Schroeder*, *Strafprozessrecht*, σελ. 4 επ.